

הרב אליעזר דוד שפירא
רב ואב"ד קהילת צאנז בני ברק

זכות קניה בחנות האם שביעית משמטתו

הטעם שאין שביעית משמטת חוב של מכר שאין זה חוב של הלואה, אלא שהקשה על זה מהמשנה בשביעית שם פ"י משנה ב' השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה אם היה החודש מעובר משמט ע"ש, הרי שגם חוב של מכר השביעית משמטת, והביא מירושלמי דמוקי למשנה זו כרבי יהודה שבמשנה הקודמת שסובר לענין הקפת החנות שאם הקיף וחזר והקיף נעשה ההקפה הקודמת כמלוה והשביעית משמטתו ע"ש, וכיון דלא קיי"ל בזה כרבי יהודה ממילא נדחה משנה זו מהלכה, אלא שהקשה הב"י שם שהרי הרמב"ם פסק להלכה כמשנה זו בפ"ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה' וגם פסק שם בהלכה י"א כמשנה הנ"ל שאין השביעית משמטת הקפת החנות ולהנ"ל נמצא ששני הפוסקים הללו סתראי נינהו, ולכן כתב הב"י שמוכרח לומר בדעת הרמב"ם שכל חוב השביעית משמטת ולא דוקא חוב של הלואה, והא דאין השביעית משמטת הקפת החנות היינו משום שהדרך הוא להקיף למשך זמן רב דהיינו שנה ושנתיים ואינו תובעו קודם לכן וממילא הוי לי' כהלוהו עד לאחר שביעית שלרוב הפוסקים אין השביעית משמטתו, ולפי דרך זה מיישב שם קושי' הנ"ל מדין השוחט את הפרה לפי שרק בחנות שייך טעם הנ"ל משא"כ במוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו לאחר ר"ה של סוף שנת השמיטה [שהוא זמן השמטת החובות כנ"ל] השביעית משמטתו ע"ש בב"י.

והתומים שם בסי' ס"ז סקט"ו עורר על הב"י שהרי בירושלמי שם מוקי לה כרבי יהודה (כמובא לעיל) ולא קיי"ל כוותי' ואילו לפי חילוק הב"י הנ"ל נמצא דשפיר קיי"ל כדין זה ואין זה קשור כלל לשיטת רבי יהודה

נשאלתי מהרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך, על מה שמצוי הרבה שלקוח מקבל אישור בכתב על זכות קניה בחנות וכגון שהחזיר מוצר שקנה [כגון ספר וכדומה] והמוכר אינו מחזיר לו את כספו ורק נותן לו זכות לקבל מוצר אחר תמורת הסכום הזה, והשאלה הוא האם שביעית משמטת חוב זה מדין שמיטת כספים ואם לא כתב פרוזבול אינו יכול לגבותו או שאין שמיטה משמטתו.

שנינו במשנה בפרק י' משביעית משנה א' הקפת החנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זו משמטת וכו', שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זו משמט, רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת, והיינו שלשיטת רבי יוסי כל סוג חוב שהגיע זמן פרעונו קודם סוף שנת השביעית [שהשביעית משמטת רק בסופה עי' שו"ע חו"מ סי' ס"ז סעיף ל'] והיינו גם הקפת החנות וגם שכר שכיר השביעית משמטתו וחולק על ת"ק בזה, ולהלכה קיי"ל כת"ק כנפסק בשו"ע שם סעיף י"ד וט"ו ע"ש.

והנה בטעם הדבר שאין השביעית משמטת הקפת החנות כתב הרמב"ם בפירות המשניות שם וז"ל והקפת החנות היא האמנה ומקח וממכר בין בני אדם ובעלי החנויות שיוציא עליו כל מה שצריך וכשיקבץ סך ממון יפרעוהו, וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית מפני שאינו על דרך חוב ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ הכל ויתן לו ממונו עכ"ל ע"ש, וכתב הב"י שם בחו"מ סי' ס"ז שלכאורה נראה מדבריו שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא סוג חוב אחר וזהו

הנ"ל, ובאמת שהב"י כתב בתחילת דבריו שמשמע מדברי הרמב"ם כשיטת רוב הראשונים הנ"ל אלא שהסיב כוונת הרמב"ם לדרך שני הנ"ל מכח קושייתו מדין שוחט את הפרה, אלא ששערי תירוצים לא ננעלו ומצינו כמה תירוצים לקושי' זו בספרי הפוסקים ע"ש בתומים מה שהביא בזה וא"כ שפיר י"ל גם בדעת הרמב"ם כדעת הראשונים הנ"ל שרק חוב של הלואה נשמט בשביעית.

ושני הטעמים הנ"ל שייכים גם לענין שכר שכיר שאינו משמט כנ"ל מהמשנה בשביעית, ויהיה נ"מ לדינא בין שני הטעמים באופן שאין הדרך להמתין עם התשלום למשך זמן רב וכגון במשכורת של מלמד או ר"מ וכדומה שרגילים לפרעו בדרך כלל כל חודש, וכנ"ל הנ"מ בזה לענין הקפת החנות.

ועוד מצינו ברמב"ם שם בפ"ט משמיטה ויובל הלכה י"ב שקנסות של אונס ומפתה ומוציא שם רע אינם נשמטים ע"ש, ובכסף משנה שם עורר על טעם דין זה לפי מה שכתב בדעת הרמב"ם להא דהקפת החנות ושכר שכיר כנ"ל בב"י שאין הדרך לפרעם מיד אלא אחר זמן רב שטעם זה לא שייך גבי תשלומין אלו ולמה אינם נשמטים בשביעית, וכתב ליישב דשמא כיון שכתובים בתורה הו"ל כמסורים לבי"ד שבכה"ג אין השביעית משמטת כדפסק הרמב"ם שם הלכה ט"ו ע"ש, אך ראיתי בספר דרך אמונה שם בפ"ט משמיטה ויובל הי"ב בסקס"ד שכתב על פי לשון הרמב"ם בפירושו המשנה שטעם דין זה הוא משום שהם תשלומי עונש ואינם מתכפרים עד שישלם ולכן אינם נשמטים בשביעית ע"ש, וכל זה לפי דרך הב"י בטעמו של הרמב"ם להא דהקפת החנות כנ"ל, אבל לפי דעת רוב הראשונים בטעם דין זה משום שרק חוב של הלואה נשמט בשביעית א"כ פשוט מובן טעם הדבר שאין השביעית משמטת את התשלומין הנ"ל.

והנה להלכה מצינו שהמחבר בשו"ע שם סעיף ד' כתב [לענין דין אחר] שאין שביעית

ואמאי נחלוק על הירושלמי בלא ראי' מפורשת, וכתב ליישב שהרי טעם הב"י הנ"ל בהא דהקפת החנות אינה משמטת מיוסד על הא דס"ל לרוב פוסקים שהמלוה את חברו לעשר שנים אין השביעית משמטתו משום דלא קרינא ב"י לא יגוש, והנה דין זה הוא תרי לישני במכות דף ג' ע"ב ע"ש, ואנן קיי"ל להלכה כלישנא דאין השביעית משמטתו כנפסק בשו"ע שם סעיף י' ע"ש, אבל דעת הירושלמי בזה כלישנא דשביעית משמטתו ע"ש בתומים איך שמוכיח זאת מהירושלמי, וממילא לדעת הירושלמי ע"כ א"א לומר כטעם הנ"ל להא דהקפת החנות אינה משמטת אלא צ"ל הטעם כדרך הראשון בב"י בדעת הרמב"ם והיינו שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא חוב אחר ולפי טעם זה א"א לומר כישוב הב"י הנ"ל דין השוחט את הפרה כמובן ולכן הירושלמי לשיטתו ע"כ הוצרך לומר שדין זה אתיא כרבי יהודה הנ"ל, אבל לדין דקיי"ל כלישנא דהמלוה ל"י שנים אין השביעית משמטתו כנ"ל וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ט' ע"ש שפיר י"ל כטעם הב"י הנ"ל לדין הקפת החנות וכהחילוק הנ"ל [המיוסד על טעם זה] ליישב הקושי' מדין השוחט את הפרה ע"ש בתומים.

על כל פנים נמצא שיש שני טעמים להא דהקפת החנות אין השביעית משמטתו, או משום שרק חוב של הלואה נשמטת בשביעית והוא מה שהב"י כתב בתחילה בדעת הרמב"ם, או משום שאין הדרך לתבעו מיד אלא אחר שני ושנתיים והוא מה שמסיק הב"י בדעת הרמב"ם כנ"ל, ודעת התוס' בכתובות דף נ"ה ע"א בר"ה ולשביעית והר"ן שם ועוד הרבה ראשונים כטעם ראשון הנ"ל והיינו שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא סוג חוב אחר, ונמצא מחלוקת בטעם דין זה בין הרמב"ם ושאר ראשונים כנ"ל, ויהיה נ"מ לדינא ביניהם באופן של מכירת דבר לחבירו שלא שייך בזה טעם הב"י הנ"ל כנ"ל חילוק הב"י בזה ליישב בזה דין השוחט את הפרה

נימא שיש בזה מחלוקת ראשונים כנ"ל מ"מ כיון דקיי"ל שביעית בזמן הזה דרבנן אזלינן לקולא ואין שביעית משמטתו וכמש"כ הרא"ש במכות פ"א סי' ג' לענין תרי לישני שם בדין המלוה את חברו לעשר שנים האם שביעית משמטתו או לא דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן אזלינן לקולא ואין שביעית משמטתו ע"ש ובב"י שם מש"כ בביאור דבריו שלכאורה קשה דהא בכל ספיקא דממונא אזלינן לקולא לנתבע וכאן יוצא שמחייבים את הנתבע דהיינו שאין השביעית משמטת את החוב ע"ש ובשו"ת דובב מישרים ח"ב סי' י' מש"כ בביאור דברי הב"י, ועכ"פ גם לענין נ"ד שייך ענין זה דאזלינן לקולא ואין השביעית משמטתו, ונמצא לענין הקפת החנות ושכר שכיר שאין שום חילוק בזה כנ"ל מהב"י אלא בכל אופן אין השביעית משמטתו מטעם שאינם חוב של מלוה, זולת בזקפן עליו במלוה כדתנן שם במשנה וע"ש ברמ"א סעיף י"ד שהביא שני דעות מה נקרא זקיפה במלוה.

ומעתה לענין נידון השאלה לגבי זכות קניה בחנות, נראה פשוט לפי כל הנ"ל שאין השביעית משמטתו משום שאינו חוב של הלואה ודומה לכל החיובים הנ"ל שאין השביעית משמטתם מטעם זה כנ"ל.

משמטת אלא מלוה ע"ש, ולפי זה נמצא שגם בהדין שבסעיף י"ד לענין הקפת החנות וכן הדין שבסעיף ט"ו לענין שכר שכיר הטעם הוא משום זה שאינם חובות של הלואה, ובסמ"ע שם סק"ו ציין לשיטת הב"י הנ"ל בדעת הרמב"ם בטעם דין זה והנ"מ הנ"ל לפי טעם זה ע"ש, ובסק"ח ציין זאת גם על דין המחבר שם לענין שכר שכיר ע"ש, אלא שלכאורה צ"ע מדברי המחבר בעצמו בסעיף ד' הנ"ל שזה טעם רוב הראשונים הנ"ל דלא כהרמב"ם כנ"ל ובאמת זה סותר לדבריו הנ"ל בב"י בדעת הרמב"ם, וגם צ"ע על הסמ"ע שהוא בעצמו בסק"ט כתב על דין המחבר שם בסעיף ט"ז לענין תשלומי מוציא שם רע שהטעם שאינו משמט הוא משום שאינו חוב של הלואה ע"ש, וזה טעם שני הנ"ל ולכאורה סותר לדבריו הנ"ל על דין הקפת החנות ושכר שכיר וצ"ע, אך על שיטת המחבר בעצמו כתב בפאת השולחן סי' כ"ט שצ"ל שחזר בו מדבריו בב"י ולמעשה סובר כטעם שני הנ"ל שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא חוב אחר וחולק שם על הסמ"ע ע"ש, ועכ"פ שיטת הסמ"ע בזה צ"ע כנ"ל.

על כל פנים נתבאר דנקטינן להלכה שרק חוב שעל ידי הלואה השביעית משמטת וכ"כ המנ"ח במצוה תע"ז אות ו' ע"ש, ואף אי